

Національна академія наук України
Інститут історії України
Міністерство освіти і науки України
Академія митної служби України

Сьома міжнародна наукова конференція

ІСТОРІЯ ТОРГІВЛІ, ПОДАТКІВ ТА МИТА

24–25 жовтня 2013 р.
Дніпропетровськ

Тези доповідей

Київ 2013

ванню нових схованок і таємних складів, готуючись до подальшої боротьби з більшовиками. Ентузіасти-шукачі скарбів розміщують їх то в підвалах місцевого жіночого монастиря, то на дні чи берегах річки Айдар.

Як бачимо, історія махновських скарбів дійсно виткана почасти з правдивої інформації, яка підтверджується документально, почасти з легенд, чуток і міфів. Тема скарбів виявилася настільки “гарячою”, що їй вже присвячують театральні вистави, художні романи, кінофільми. Втім, культурно-мистецькі іпостасі цієї проблеми не повинні перекреслювати реальну, об’єктивну історію. Хоча тема махновщини і має серйозну історіографію, найфундаментальніші наукові дослідження її ще попереду. Рано чи пізно чи то у вітчизняних, чи то у закордонних архівах, а може і в наративних джерелах знайдеться правдива інформація і про махновські скарби.

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗГРАБУВАННЯ ТАГАНРОЗЬКОЇ МИТНИЦІ (ГРУДЕНЬ 1919 – СІЧЕНЬ 1920 рр.)

Дейнеко Сергій Миколайович

Харківський історичний музей

Перша світова війна перетворила Таганрозьку портову митницю в один з центрів, до якого проводилася масова евакуація митних закладів із західного кордону Російської імперії. Починаючи з 1915 р., до Таганрога вивезли майно 13 митниць, 16 митних застав та 1 перехідного митного пункту. Це митниці: Владиславівська, Филиппівська, Михаловицька, Виштинецька, Долгобичівська, Іголомійська, Вінцентська, Кретингенська, Новоместська, Щипіорнська, Границька, Горждовська та Посвентська; митні застави: Творкська, Пелтська, Романишська, Сартаникська, Богушська, Шицька, Дружкопільська, Збаразька, Мервінська, Упідамиська, Ракувська, Слонімська, Шилінговська, Полейська, Киркилійська і Сірославецька, а також Чарнувський перехідний митний пункт. Загалом 30 установ. Особовий склад, як правило, перебував окремо від майна. Так, наприклад, службовці Пелтської застави знаходилися в Ростові-на-Дону, Михаловицької в Одесі, а декількох працівників Щипіорнської митниці евакуювали до Харкова.

Усі ящики та тюки, які прийняла на зберігання Таганрозька митниця були опломбовані, і що в них знаходилося, ніхто з місцевих достеменно не знав. Відомо тільки, що їх загальна вага склала приблизно 5680 кг. Згідно з непевним твердженням керівництва Таганрозької митниці, евакуйоване майно в основному складалося зі службової документації, різноманітних пристроїв для зважування та зброї.

Перші зміни відбулися в 1915 р., згідно з наказом Київської складської митниці за № 4178 від 28 вересня 1915 р. Майно Іголомійської митниці, Дружкопільської, Збараської, Мервінської та Шицької застав загальною вагою 2112 кг відправили на зберігання до Бердянська.

На початку 1918 р. відбулися перші ревізії майна, яке належало евакуйованим організаціям. Було вилучено 18 револьверів та 14 шабель. Дані акції мали законний вигляд, бо Таганрозька митниця отримала натомість розписки від представників Радянської влади. Відомо, що відповідальним за конфіскацію зброї у митників Таганрога був комісар Канунников. Загалом у 1918 р. представники радянської влади 10 разів навідувалися до складів митниці.

Після переходу міста під владу Збройних сил Півдня Росії вилучення майже припинилися, відомо лише про один випадок – конфіскація (під розписку) кожухів інтендантською службою Добровольчої армії. Невдовзі поразки на фронті призвели до того, що в середині грудня 1919 р. генерал А. Денікін оголосив про евакуацію Таганрога. Відомий юрист та політичний діяч К. М. Соколов згадував: “Начиная с 18–19 декабря, эвакуация приняла характер бегства. В чиновничьем мире царил тоже совершенный хаос. Никто по существу не знал, что именно, когда и в каком порядке будет эвакуироваться...” Паніка та безлад набули велетенських масштабів, дійшло до того, що забули допомогти вивезти Чудотворну ікону Коренівської Божої Матері, яку згодом все ж таки евакуювали з міста, завдяки сприянню генерала П. Врангеля. Згодом у своїх мемуарах він писав: “19-го вечером я выехал в Ростов. Я прибыл в Таганрог, когда стало уже совсем темно. Над городом стояло зарево пожара, горели какие-то склады. Ставка оставляла город. Огромное число тыловых учреждений и запасов не успели эвакуировать. Порядок в городе совершенно отсутствовал”. 27 грудня 1919 р. частини Донської армії та Добровольчого корпусу повністю відступили на лівий берег Дону.

Нажаль, вивезти з міста Таганрозьку митницю разом з майном та співробітниками денікінська влада не спромоглась. На середину грудня 1919 р. в її пакгаузах знаходилося приблизно 3568 кг майна митних установ, які свого часу евакуювали з західного кордону Російської імперії. Згідно з рапортом управляючого Таганрозькою портовою митницею, в кінці грудня 1919 р. відбулося розграбування її пакгаузів. Це частково підтверджується спогадами К. М. Соколова та П. М. Врангеля. Безлад у місті, а відповідно і грабунки розпочалися 18–19 грудня 1919 р. Крім повністю розграбованого та знищеного майна евакуйованих установ, Таганрозька митниця втратила 42 % власної матеріальної частини, а саме: значну частину меблів, освітлювальних приладів, одягу, різноманітних терезів, бібліотеку та всю наявну на той час зброю – 2 револьвери та 67 шабель драгунського зразка.

Частини Червоної армії вступили до Таганрога лише в ніч на 7 січня 1920 р. Тобто приблизно 19 днів місто знаходилося в хаосі, хоча, ще до їх прибуття місцеві більшовики створили так звані робітничі дружини для охорони “награбованого” білогвардійцями майна та промислових об’єктів, але судячи з того, що вони не змогли запобігти мародерству, їхні дії можна визнати неефективними.

Підсумовуючи, треба зазначити, що на даний момент ми впевнено можемо говорити про факт пограбування Таганрозької портової митниці та низки інших митних установ, відомі приблизні обсяги знищеного та вкраденого майна. Серед питань, що залишаються відкритими слід виділити такі: 1. Точна дата пограбування. 2. Грошовий еквівалент вкраденого та знищеного. 3. Хто брав участь в нападі на митні пакгаузи?

ПРАКТИКА СТЯГНЕННЯ ПРОДПОДАТКУ НА ПОДІЛЛІ В 1921–1923 рр.

Олійник Микола Петрович

Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Остаточне встановлення радянської влади на Поділлі в листопаді 1920 р. супроводжувалося поширенням на нього продрозкладки. Це, як і в інших регіонах, викликало невдоволення мешканців краю та масовий повстанський рух (весною 1921 р. на Поділлі діяло понад двадцять великих загонів). Заміна в березні 1921 р. продрозкладки продовольчим податком не змінила ситуації. Первісно ним мали обкладати лише зернові культури, але до літа ним обклали й інші культури та навіть сіно і солому. Він мав стягуватися не відразу, а з нового врожаю. Крім того, методи здійснення продподатку залишалися попередніми – “опис, арешт і продаж на публічних торгах майна”; “репресії судового та карального характеру”. До того ж дії загонів по викачуванню продподатку супроводжувалися масовими безчинствами і викликали не лише невдоволення, але й бродіння серед селянства. Селяни скаржилися, зазначалося в кінці грудня в 1921 р. у бюлетені № 21 інформаційного відділу Кам’янецької прикордонної надзвичайної комісії про політичний стан у повіті, “на надто круті заходи, які застосовували до несправних платників у вигляді конфіскації майна тощо”, а в с. Брага на своєму сході навіть оголосили продагентам, що продподатку більше не дадуть. Досить часто, з метою мінімізації продподатку селяни приховували розміри земельних наділів, з яких вираховувався податок. Масштаби цього явища були настільки значними, що місцеві органи влади, зокрема Новоушицький повітвиконком, впродовж січня 1922 р. ухвалювали: “Зобов’язати повпродком видати наказ і розіслати його у волості, щоб він дійшов до кожного села, з тим,